

УДК 94(477=438)(091)(477=438)

БОЄЧКО Владислав Федорович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: osbb53@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНОСТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЛЬСЬКОЮ ПОЛІТИЧНОЮ ЕЛІТОЮ 1917–1918 рр.

У статті на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної історіографії висвітлено процес підготовки та реалізації проектів державності другої Речі Посполитої 1917 – 1918 рр. польською політичною елітою. Особливу увагу приділено впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників, що значно активізували діяльність національних сил Польщі. Відзначено вплив лютневої революції 1917 р. у Росії, створення та діяльність Польського національного комітету, позицію та діяльність Юзефа Пілсудського. Також розглянуто діяльність Регентської Ради та вплив прийнятих нею рішень на процес утворення незалежної держави.

Ключові слова: Польща, Перша світова війна відродження державності, польська політична еліта.

Постановка проблеми. Поступовий процес розпаду найбільших консервативних імперій під час завершення першої світової війни призвів до похвалення національно-визвольних рухів.

Перша світова війна викликала найбільшу економічну та політичну кризу країн Європи та Російської імперії. Незважаючи на найбільші в історії людські жертви та матеріальні втрати, війна активізувала національні політичні еліти народів, що входили до складу імперій. У цей час відбувається поступове послаблення важелів контролю та управління в імперіях, що колись твердо утримували різні народи під своєю владою. Національні політичні еліти проходять швидкий шлях формування та самоорганізації. Польські політичні діячі починають розробляти проекти самоврядування, а згодом можливого відродження державності. В процесі завершення війни починає діяти багато об'єктивних та суб'єктивних чинників, що дали змогу польському народу у листопаді 1918 року витворити власну державність.

Метою пропонованої наукової студії є аналіз на основі джерел та історіографії процесу реалізації проектів державності другої Речі Посполитої польською політичною елітою 1917–1918 рр.

Джерельною базою виступає збірка документів і матеріалів, у якій містяться відомості щодо процесу відродження Другої Речі Посполитої від лютого 1917 р. по листопад 1918 р. Зазначеній проблемі присвячені праці відомої тернопільської дослідниці Л.Алексієвцевої у яких на основі аналізу широкої джерельної бази висвітлюється процес інституалізації Другої Речі Посполитої. Нашу увагу привертають праці польських істориків, у яких висвітлюється різні аспекти процесів державотворення Польщі 1914 – 1921 рр. [3–7]. Особливу увагу новітня польська історіографія приділяє формуванню та діяльності польської національної еліти, а саме Р. Дмовському, М. Замойському, М.Сейді, Ю.Пілсудському.

Виклад основного матеріалу. Повалення самодержавства в Росії створило умови для вияву демократичних прагнень багатонаціонального населення імперії. Адже Тимчасовий Уряд, який прийшов до влади в Росії, розпочав ряд реформ, обіцяючи широку демократизацію суспільно-політичного життя. Одним з перших таких документів було звернення Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів від 27 березня 1917 р. «До народу польського» [1, 247]. Рада заявляла, що Польща має право бути абсолютно незалежною в державно-міжнародних відносинах, а 29 березня 1917 р. Тимчасовий уряд оголосив відозву до поляків, в якій підтримав ідею створення незалежної Польщі на всіх територіях, де більшість населення – поляки. Але Тимчасовий уряд Росії у відозві до поляків застеріг про майбутній політичний союз Польщі з Росією. Вже 28 березня 1917 р. Тимчасовий уряд Росії утворив Ліквідаційну комісію в справах Королівства Польського, яку очолив близький до кадетів Олександр Ледніцький (1866 – 1934). На нашу думку, наявність застереження, що майбутнє Польської держави має бути пов'язаним із Росією «вільним військовим союзом» [2, 224] та аналіз Маніфесту дозволяють говорити про схожість цього документу з актом від 5 листопада. Загалом, ми вважаємо, що рішення

Петроградської ради і Тимчасового уряду були наступним важливим кроком на шляху до розв'язання польської проблеми. Вони сприяли розширенню свободи маневру Великобританії і Франції, котрі підтримали положення про створення незалежної і об'єднаної Польщі [2, 338; 359, с. 337], однак їх більше не пов'язувало зобов'язання перед Росією вважати польське питання її внутрішньою справою. Проти відродження польської державності не заперечувала й Українська Центральна Рада. Отже, виникли умови для його міжнародного обговорення і вирішення. У зв'язку з тим, що в Росії була створена Польська ліквідаційна комісія для врегулювання всіх проблем польсько-російських відносин і почалося створення польських військових частин, Президент Франції Р. Пуанкаре 4 червня 1917 р. підписав Декрет про формування польської армії у Франції [3, 340–341]. У так звану «блакитну армію» під командуванням генерала Ю. Галлера влилося понад 20 тис. добровольців із числа поляків-емігрантів, які проживали в США і Канаді, кілька тисяч – із Бразилії.

У квітні 1917 р. у війну вступили США. Президент В. Вільсон ще у січні 1917 р. висловився за відновлення «об'єднаної, незалежної і автономної Польщі» [3, 325], що свідчило про його згоду з російською позицією того часу. Вступ у війну США різко зменшив шанси Четверного союзу на перемогу, хоча остаточний перелом у ході Першої світової війни стався тільки у 1918 р.

Перша світова війна змусила польські політичні партії та сили, широку громадськість чітко визначити свої позиції. Після Лютневої революції в Росії в 1917 р. і після переїзду ряду відомих польських політиків на Захід було відновлено діяльність вже згаданого Польського Національного Комітету (далі ПНК), який на своєму організаційному засіданні 19–25 червня 1917 р. доручив Р. Дмовському, Е. Пільцу, М. Замойському і М. Сейді опрацювати проект політичного устрою для польської держави [4, 2]. Цей комітет вже орієнтувався на Антанту, перемоги якої очікувалося. Керівником цього комітету знову було призначено Романа Дмовського.

На конференції ПНК 9–10 серпня 1917 р., було ухвалено три основні завдання: 1) політична репрезентація Польщі та представництво її інтересів перед західними державами; 2) створення польської армії під опікою коаліції (Англії, Франції, Італії і США) і керівництво нею; 3) здійснення консульського захисту поляків за кордоном. Конференція прийняла ухвалу про скликання з'їзду Комітету на 11 і 12 серпня 1917 р. Водночас було затверджено текст «Звернення до Краю», яким Комітет заявляв про свою діяльність і програму. У Комітеті були створені такі відділи: військовий, праці, політичної освіти, секретаріат засідань, канцелярія, каса і референт цивільних справ [3, 135].

Варто звернути увагу на те, що всі ці ухвали були прийняті в період, коли в Польщі розпочала свою діяльність французька військова місія на чолі з генералом Архінард'ом. Її метою було «приготування і організація польського війська». Як результат, президент Франції своїм декретом від 4 червня 1917 р. дозволив організувати у Франції на час війни «автономну польську армію», поставлену під французьке командування, але яка «буде боротися під польськими знаменами» [4, 428].

Згодом владу ПНК над цією армією визнав французький Міністр закордонних справ в листі від 20 березня 1918 р. Це визнання було підкріплено особливою угодою Польського Національного Комітету з урядом Франції від 28 жовтня 1918 р., яка поставила польську армію під його верховну політичну владу. Комітет отримав право призначення верховного начальника польської армії, але це призначення все ж вимагало згоди керівництва Франції, а еventуально також й інших союзних з нею урядів.

На засіданні ПНК 24 серпня 1917 р. було прийнято ноту до урядів союзних держав, якою поставлено їх до відома про створення такого Комітету, мету і завдання його діяльності з проханням про визнання. Французький уряд визнав Комітет «офіційною польською організацією» 20 вересня 1917 р., англійський уряд – 15 жовтня, італійський – 30 жовтня, американський – 10 листопада, який, власне, запропонував своєму представнику в Парижі задовольнити бажання Комітету на юридичне визнання. У такий спосіб Польський Національний Комітет отримав повноваження на представництво у справах Польщі і право голосу з польського питання [1, 267].

Незалежно від офіційного визнання Комітету Центральними державами, його керівництво доклало усіх зусиль щоб про нього довідалося якомога більше міжнародних інсти-

туцій і організацій. Як результат, на міжнародній конференції в Версалі (Франція) 3 червня 1918 р. за участю прем'єр-міністрів Франції, Англії і Італії було декларовано, що «створення об'єднаної і незалежної Польщі з доступом до моря є однією з умов тривалого і справедливого миру, а також утвердження верховенства права в Європі» [4, 382].

Принагідно зауважимо, що у відродженні Польщі велику роль відіграла Франція – країна, яку можна вважати основним переможцем у світовій війні. Створення сильної Польщі на східних німецьких кордонах було в її власних національних інтересах (так само, як у довоєнні часи – економічне зміцнення Росії). Правлячі кола Франції передусім мали на меті унеможливити Німеччині майбутній реванш.

Істотні зміни у внутрішній організації Комітету відбулися наприкінці 1918 – на початку 1919 р. На засіданні Комітету 14 листопада 1918 р. було ухвалено новий регламент, затверджено нові організаційні структури. Однак невдовзі трансформації у політичному житті Польщі позначилися на майбутньому ПНК. Ухвала про остаточну ліквідацію Комітету була прийнята на його засіданні 15 серпня 1919 р. Частково він залишився при польському посольстві в Парижі, але поступово це представництво також було ліквідовано. 25 травня 1920 р. рішенням ліквідаційної комісії було припинено існування ПНК з 30 червня 1920 р. [4, 410].

Влітку 1917 р. політична і воєнна ситуація в Польщі докорінно змінилася. Після революційних подій в Росії ідея незалежності Польщі підштовхнула Ю. Пілсудського до створення двох таємних організацій, які повинні були проводити роботу в політичних партіях та організаціях (організація А, та організація Б). Особливо успішною була робота організації А, що займалася проникненням до лівих політичних партій. Сам Ю. Пілсудський шукав причини, щоб остаточно відійти від німецької орієнтації. У липні 1917 р. він наказав польським легіонерам не складати присяги, затвердженої німецькими й австрійськими військовими. Більшість вояків I і III бригад виконали наказ Бригадира, в результаті чого вони зазнали репресій. 3,5 тис. вояків було інтерновано і відправлено до концтаборів, а вихідців з Галичини було скеровано до австрійської армії і на італійський фронт (також приблизно 3,5 тис. чол.). Ю. Пілсудський разом з генералом К. Соснковським були заарештовані та ув'язнені у фортеці Магдебург [9, с.439]. За влучним висловом Ю. Мархлевського, арешт був для Ю. Пілсудського «неочікуваним щастям» [2, 263].

Відставка Державної Ради справила величезне враження в Німеччині і зумовила видання нового маніфесту монархів Центральних держав від 12 вересня 1917 р. У цьому акті монархи заявили, що їх настійним бажанням є приступити до подальшого творення Польської держави, основи якої вони заклали своїм маніфестом від 5 листопада 1916 р. Далі в цьому вересневому акті зазначалося, що призначення польського короля і створення народного представництва на основі всезагальних і прямих виборів здійснити в даний час не є можливим, але вже й тепер державна влада повинна бути передана «в суттєвій своїй частині в руки народного уряду і для цього права й інтереси народні мають бути довірені новій, розширеній Державній Раді» [3, 357]. Звернення було спрямоване до обох генерал-губернаторів, яким монархи доручили видання спеціального «патенту» «Про організацію державної влади в Польському королівстві». Цей патент від 12 вересня 1917 р. містив в собі шість статей.

У статті 1 проголошувалося: 1) верховна державна влада в Польському королівстві, до того як прийме її в свої руки король або регент, вручається Регентській Раді, але без порушень міжнародного становища держав-окупантів; 2) Регентська Рада складається з трьох членів, які призначаються на цю посаду монархами держав-окупантів; 3) урядові акти Регентської Ради контрасигнує (скріплює своїм підписом) відповідальний міністр-президент. Статтею 2 закріплювалося: 1) законодавчу владу здійснює Регентська Рада спільно з Державною Радою Польського Королівства на підставі патенту і законів, які мають бути видані згодом; 2) в тих областях, управління якими ще не передано польській державній владі, законопроекти можуть обговорюватися в Державній Раді лише за згодою держав-окупантів; в цих областях, поряд з актами державних органів Польського Королівства (Регентська Рада і Державна Рада), розпорядження, які мають силу закону, мають право видавати також генерал-губернатори, однак лише з обов'язковим заслуховуванням думки Державної Ради.

У статті 3 йшлося про те, що Державна Рада буде організована на підставі спеціального закону, виданого Регентською Радою за згодою держав-окупантів. Резонно постає питання, де ж тут незалежність і визнання самостійної, суверенної польської державності, якщо для здійснення функцій влади установчої, визначення правового становища і компетенції одного з вищих державних органів польської держави необхідна згода держав-окупантів?

У статті 4 говорилося, що судочинство і управління будуть здійснюватися польськими судами і органами, тому що ці функції довірені польській державній владі; однак на час окупації ці функції будуть виконувати органи держави-окупанта.

Стаття 5 вказувала, що польська державна влада отримає право міжнародного представництва Польського Королівства і укладення міжнародних договорів тільки після припинення окупації території цієї нової держави.

І, нарешті, стаття 6 оголошувала, що цей патент набирає чинності з моменту організації Регентської Ради [4, 421].

27 жовтня 1917 р. в Варшавському замку відбулася церемонія урочистого відкриття Регентської Ради, яка складалася з трьох членів: варшавського архієпископа, а згодом кардинала, князя Олександра Каковського, князя Здіслава Любомирського (найвизначнішої фігури цього часу, голови Цивільного комітету) і графа Юзефа Островського. Регентська Рада звернулася до польського народу з відозвою, в якій заявила: «Приносячи урочисту присягу в королівському соборі св. Яна, ми приймаємо із згоди обох великих монархів верховну владу Польського Королівства», а потім: «Ми хочемо привести народ до його державної незалежності на основі актів, виданих монархами обох Центральних держав в пам'ятні дні 5 листопада 1916 р. і 12 вересня 1917 р.» [3, с. 205].

На нашу думку, Регентська Рада була першим перехідним органом державної влади в Польському королівстві і саме вона активно працювала над організацією Польської держави, приймаючи відповідні декрети, оскільки на відміну від створеної раніше Державної Ради, була наділена реальними політичними повноваженнями й мала можливість реалізовувати власні державотворчі кроки в умовах війни.

Регентська Рада 3 січня 1918 року видала декрет «Про тимчасову організацію вищих органів влади в Польському королівстві». Відповідно до цього документу Регентська Рада мала право видавати декрети і рескрипти, а Державна Рада затверджувати закони: декрет нормує відносини загальними нормами, рескрипт – нормами спеціального характеру. Регентська рада здійснювала функції управління через голову Ради Міністрів і окремих міністрів, як керівників восьми міністерств, поряд з якими продовжували існувати департамент закордонних справ і військова комісія. Першим головою уряду призначили колишнього ендека, історика Яна Кухаревського (1876 – 1951) [3, 206].

Функцію законодавчої влади виконувала Державна Рада, створена декретом Регентської Ради від 4 лютого 1918 р. Вона складалася із 110 членів, з яких 12 вірилістів входили до її складу за посадою, 55 членів вибиралися сеймиками і міськими радами, а 43 призначалися Регентською Радою. Державна Рада, відповідно до свого статусу повинна була активно і обов'язково брати участь у здійсненні законодавчих функцій [15]. Законодавчі функції Державної Ради були обмежені правом Регентської Ради на видання розпоряджень, що мали силу закону і видавалися в терміновому порядку для врегулювання окремих питань управління. Невдовзі маніфестом від 7 жовтня 1918 р. Регентська Рада розпустила Державну Раду, проголосила утворення незалежної Польської держави на всіх польських землях, створення багатопартійного уряду і проведення виборів до Законодавчого Сейму. «Вже пробила велика година, – говорилося в маніфесті, – якої весь польський народ чекав з великими надіями. Наближається мир, а разом з ним і здійснення прагнень польського народу до повної незалежності. Що стосується засад майбутньої Польщі, то вона повинна бути незалежною, обіймати всі землі польські, з доступом до моря, з політичною і економічною самостійністю, з територіальною недоторканністю, що повинно бути гарантовано міжнародними документами. Нехай замовкне все, що може нас розділяти, а нехай пролунає один великий голос: Польща Об'єднана Незалежна».

Декретом від 15 жовтня 1918 р. Регентська Рада оголосила, що до скликання конституційного сейму розпорядження, які мають силу закону, будуть видаватися нею, Регентсь-

кою Радою, під відповідальність Ради Міністрів; ці розпорядження втрачали силу, якщо вони не були внесені на затвердження першого ж засідання найближчого Сейму [3, 230].

Однак маніфест від 7 жовтня 1918 р. викликав негативну реакцію частини партій, які відмовляли Раді у представництві інтересів народу. Щоб залучити на свій бік ці партії, і насамперед пілсудчиків, Рада 23 жовтня призначила новим Прем'єр-Міністром ендека Юзефа Свежинського (1868–1948). Військовим міністром «заочно» став Ю. Пілсудський, який перебував у Магдебурзькій в'язниці. Декретом від 26 жовтня 1918 р. було створено чотири нових міністерства: внутрішніх справ, військових справ, інформації і продовольства, а 30 жовтня були утворені ще два нові міністерства: охорони здоров'я і громадського забезпечення, а також міністерство захисту праці [3, 252].

Таким чином, Регентська Рада активно працювала над організацією Польської держави, і намагалася передовсім запобігти анархії в краї. Так, декретом від 12 жовтня 1918 р. вона затвердила текст присяги для війська і оголосила, що з моменту складання цієї присяги військо переходить під верховну владу Регентської Ради.

19 жовтня 1918 р. Регентська Рада видає декрет, в якому говорилося: «Ми, Регентська Рада Королівства Польського, постановляємо і встановлюємо: на підставі нашого декрету з дня 12 жовтня 1918 року про перехід Верховної Влади над польською армією в Наші руки, приступити до формування регулярної національної армії на підставі тимчасового закону про всезагальну обов'язкову військову службу, яким одночасно оголошуємо, і доручаємо нашому уряду її виконання без зволікань».

Даний в Варшаві дня 19 жовтня 1918 р. Олександр Каковський. Зд. Любомирський. Юзеф Островський. Президент Міністрів Юзеф Свежинський» [4, 258].

Чинність даного Декрету і «Тимчасового закону про всезагальну військову повинність» тривала аж до видання закону про загальнообов'язкову військову службу від 23 травня 1924 р.

Однак політична ситуація в країні була надзвичайно складною. 3 листопада 1918 р. кабінет Ю. Свежинського оголосив без відома Регентської Ради відозву до народу, маючи намір утримати владу в своїх руках. Цей крок не зустрів співчуття і підтримки громадських кіл, і Регентська Рада наступного дня дала відставку своєму кабінетові міністрів, зі своєї ініціативи. Влучними є зауваження Б. Косковського про настрої чи прагнення польського суспільства у листопадові дні: «Неймовірно швидким способом наш народ пройшов сьогодні демократичну школу. Постулати, що ще вчора видавалися далекими й підвішеними в повітрі, сьогодні знайшли загальне схвалення. Не викликає сумнівів передача влади в руки народу шляхом скликання Установчих Зборів на найдемократичніших засадах».

Нова ситуація, що склалася на завершальному етапі Першої світової війни, відкрила перед громадсько-політичними діячами широке поле діяльності для розбудови основ владних структур Польської держави. Прагнення поляків до незалежності було відображено у створенні перших урядових осередків, передусім, на польських етнічних землях, тобто у Варшаві, Лодзі, Кельцах, Кракові, Гарнові, Любліні. Державний характер, хоча з обмеженими атрибутами, мали Тимчасова державна рада, Регентська рада, Тимчасовий народний уряд Польської Республіки, Польська ліквідаційна комісія та ін. Взагалі на цей час на польських землях було 4–5 урядів чи інституцій, які можна певною мірою вважати за урядову владу. Про її основні осередки вже йшлося у попередній частині. Проте перерахуємо їх, із деякими заувагами.

У Варшаві діяла Регентська рада. Регенти розуміли, що їхня місія завершується й шукали шляхи утворення уряду, який мав би широку підтримку народу, такого, щоб могли передати владу з довірою та впевненістю, що той найближчим часом проведе вибори до Установчих зборів.

28 жовтня 1918 р. у Кракові прийшла до влади Польська ліквідаційна комісія. Незважаючи на назву, це був справжній уряд (від 4 листопада на чолі з В. Вітосом), який діяв у Західній Галичині, спираючись на польську адміністрацію, військо і поліцію. Наступним урядом можна вважати утворений у Любліні 7 листопада 1918 р. Тимчасовий народний уряд Польської Республіки на чолі з І. Дашинським. Був він при владі лише чотири дні й не виходив поза межі міста Любліна. Однак мав безсумнівне значення з огляду на програ-

му, яку представив народіві, зокрема суспільних реформ, котру згодом уже не можна було відкинути, хіба що – ускладнювати, послаблювати чи відкладати її реалізацію [5, 716].

У Познані підпільний Міжпартійний комітет, який деякі дослідники називають Центральним громадянським комітетом переформувався 11 листопада на Головну народну раду і розпочав підготовку до захоплення влади у Познанському воєводстві. Територіально вона охоплювала впливом землі пруської займанщини, мала власні військові структури – Народну охорону (Стража Людова) і Громадянську охорону (Стража Обивательська). Найбільше впливала на її спрямування і діяльність найсильніша у Великопольщі Національно-демократична партія. Очолив НРЛ священик С. Адамський. Серед її відомих діячів – В. Корфанти, М. Сейда, С. Лашевський, Ю. Ример. Метою політики Головної народної ради, як зазначено у відозві її Комісаріату від 11 листопада 1918 р. „є завжди: об'єднана, незалежна Польща з морським узбережжям” [6, с. 112]. Трохи згодом, 3–5 грудня 1918 р. НРЛ скликала в Познані Польський окружний сейм.

У Цешині урядові функції вже від 19 жовтня виконувала Народна рада Цешинського князівства на чолі з ксьондзом Ю. Льондзінім. Вона проголосила приєднання Цешинської Сілезії до Польської держави, і, прагнучи відвернути конфлікт із чехами, погодилася на її поділ [4, с. 78].

На переломі жовтня-листопада 1918 р. також активізувалося робітництво, особливо на теренах колишньої підросійської території. 5 листопада 1918 р. у Любліні виникла перша Рада робітничих і солдатських депутатів. Вона утворила народну міліцію й оголосила вимогу проведення негайних суспільних реформ. Комітет Люблінської СДКПіЛ виступив проти Тимчасового уряду Польської Республіки в Любліні й закликав до творення Рад робітничих і селянських депутатів [4, с. 245–246]. Схожих рад у листопаді виникло кілька десятків, і зосереджувалися вони здебільшого в Домбровському басейні та інших промислових містах. Хоча політично й організаційно ради утворювалися за взірцем російських, на порозі незалежності Польщі вони відігравали дещо іншу роль. Серед населення панували патріотичні настрої, поєднані з надіями на поліпшення соціального становища у незалежній державі. Ради, будучи насамперед чинником захисту соціальних інтересів, ставали інституціями, що намагалися забезпечувати громадський порядок, підтримували демократичні ініціативи місцевих незалежницьких організацій.

Революційна хвиля захопила й частину селянства. Особливо характерними були випадки в кількох повітах у розгалуженнях Вісли і Сяну, зокрема в Тарнобжеському повіті. На заклик діячів ПСЛ-лівіці селяни там захопили маєтки, усунули адміністрацію, проголосили т. зв. Тарнобжеську республіку [5, с. 65].

Фактично в цей період альтернативою парламентської республіки ставала не монархія, а устрій республіки рад, паростки якого бачимо у вигляді рад робітничих та селянських депутатів. Однак радикальні соціалісти не здобули вирішальної переваги в радах. Польський робітник, на протигагу німецькому чи російському, боровся не лише з соціальним пригніченням, а й з національним, покладаючи відповідальність за важку життєву ситуацію насамперед на іноземну владу. Внаслідок цього його революційна сила була спрямована головню проти зовнішнього ворога. Тому в момент, коли утворилася Польська держава, слова: «Для міжнародного табору соціальної революції не існує кордонів», – не доходили до свідомості народу, захопленого відродженням країни [1, 41]. З огляду на пануючі настрої та загальну ситуацію, можна стверджувати, що комуністична революція у Польщі не мала підґрунтя.

Важливе значення для творення основ національної державності діяльності закордонних польських патріотичних провладних інституцій. У Швейцарії, Великобританії, Франції і США діяли громадські організації поляків, які допомагали жертвам війни, військовополоненим, підтримували і пропагували ідею незалежної Польської держави. На міжнародній арені польський провід домігся визнання права на власну незалежну державу. З цим погодилися і Центральні держави, і країни Антанти й США. В результаті виник 15 серпня 1917 р. за ініціативою Р. Дмовського в Лозанні Польський національний комітет та розпочалася діяльність його представників, які фактично здійснювали дипломатичні й консульські функції. КНП виконував роль польського уряду в межах діяльності Міністерства закордонних справ, частково Міністерства військових справ, зокрема політичного керів-

ництва сформованої у Франції польської армії, яку спочатку очолив французький генерал Л. Арчинар, а у 1918 р. її головнокомандувачем став Ю. Галлер. «Блакитна армія» (від кольору мундирів) на кінець війни нараховувала до 67 тис. вояків [4, 361–362]. У відповідь на звернення Р. Дмовського [412] країни Антанти визнали Польський національний комітет представницьким органом польського народу.

У США діяв Польський центральний комітет, до складу якого належали відомі діячі: І. Падеревський, Е. Пільтц, Ш. Аскеназі, Г. Нарутович та ін. Так, під час кампанії збору підписів під зверненням до Президента США В. Вільсона про підтримку відновлення незалежної Польщі було зібрано 600 тис. підписів. Якщо у Парижі та Лондоні домінувала роль Р. Дмовського, то у Сполучених Штатах треба відзначити вплив І. Падеревського, який пропагував польську справу на цьому континенті. За посередництвом американського полковника Е. Хауза він отримав доступ до В. Вільсона. Вже в січні 1917 р. Президент США підтвердив у зверненні «Мир без перемоги», право поляків на об'єднану і вільну Польщу. У листі до І. Падеревського від 30 січня того ж року В. Вільсон писав про підтримку польської справи, запевняючи: «Ви можете бути певні, що все, що я можу зробити в інтересах Польщі, буде зроблено від усієї душі» [4, с. 8]. У Швейцарії група польських емігрантів за участю Г. Сенкевича, М. Скловської-Кюрі, З. Любомирського утворила Генеральний комітет допомоги жертвам війни. У цих умовах формувалася популярність таких майбутніх державних керівників незалежної Польської держави, як Р. Дмовський, Ю. Пілсудський, І. Дашинський, І. Падеревський, В. Вітос, Г. Нарутович, Ю. Галлер та ін. У 1914–1918 рр. польське суспільство зазнало швидких і суттєвих змін, практично від «повної неволи» до повного суверенітету наприкінці Першої світової війни. Загалом активна діяльність польських патріотичних сил у країні та в еміграції у роки світової війни в різних формах і на різному рівні уможливила успішне використання восени 1918 р. сприятливої міжнародної ситуації для досягнення основної національної мети – відновлення і будівництва основ суверенної польської державності.

1918 року за ініціативою лівих партій при підтримці загонів ПОВ, керованих Е. Ридз-Сміглим, у Любліні був створений Тимчасовий Народний Уряд Польської Республіки під керівництвом галицького соціаліста І. Дашинського. 7 листопада 1918 р. уряд опублікував маніфест, в якому оголосив про свою владу на всіх польських землях і проведення радикальних соціальних реформ: передачу землі селянам, націоналізацію всіх галузей промисловості, демократизацію суспільного устрою, запровадження восьми годинного робочого дня [5, 716]. Проте влада цього уряду не поширилася за межі Люблінщини.

Дії Регентської Ради постійно були предметом критики. Її звинувачували у надмірному запобіганні перед окупаційними властями, а також в повільному пристосуванні до внутрішніх і міжнародних змін. Тоді Регентська Рада зробила висновок, що становище в країні може врятувати лише Ю. Пілсудський, який 10 листопада 1918 р. повернувся до Варшави з Магдебурзької в'язниці. Він користувався великим авторитетом серед широких мас польського суспільства. Метою свого життя Ю. Пілсудський вбачав створення незалежної Польщі, яка мала стати «великою» державою для того, щоб залишитися «незалежною» [2, 84–85].

11 листопада 1918 р. Регентська Рада оголосила декрет, яким передала всю владу керівникові польського війська, бригадирові Юзефу Пілсудському, якого визнав Люблінський Тимчасовий Народний Уряд, а також ліві і центристські партії. «Тоді, згадує про цю подію князь З. Любомирський, всі партії, від крайньо правих до лівих, вимагали від нас передати владу Пілсудському» [3, 85]. Своїм декретом 14 листопада 1918 р. Регентська Рада саморозпустилася, внаслідок чого повна цивільна і військова влада опинилася в руках Ю. Пілсудського. Рішення про припинення свого існування прийняв також Тимчасовий Народний Уряд Польської Республіки, створений в ніч з 6 на 7 листопада 1918 р. в Любліні. Навіть очолювані ендеками праві сили не заперечували необхідності передачі магдебурзькому в'язню влади в державі. Проти такого кроку протестували лише ліві революціонери, але не з персональних мотивів, а з переконання, що поляки повинні брати участь в європейській соціалістичній революції.

У зверненні Регентської Ради від 14 листопада читаємо: «До Верховного Командувача Польських військ Юзефа Пілсудського. Перехідний стан поділу верховної влади, вста-

новлений зверненням від 11 листопада 1918 р., не може тривати без шкоди для виникаючої Польської держави. Ця влада повинна бути єдиною. Тому, керуючись благом вітчизни, ми постановляємо: Регентську Раду розпустити, і з цієї хвилини наші обов'язки і відповідальність перед польським народом ми передаємо в Твої руки, Пане Верховний Командире, до передачі Народному Уряду» [6, 8]. Це звернення підписали: Александер Каковський, Здіслав Любомирський і Юзеф Островський.

З того часу й розпочалася організація Польської держави за дорученням польського народу, який вірив, що незалежність вирішить всі існуючі проблеми, що всяке зло і несправедливість безповоротно щезнуть разом з іноземним пануванням. «Неможливо передати переповнення тою великою радістю, – писав Енджей Морачевський, голова Тимчасового Уряду Польщі, – яка охопила тоді польське населення. Через 120 років щезли кордони, немає «їх»! Свобода! Незалежність! Возз'єднання! Власна держава! Назавжди! Хаос? Нічого. Все буде добре. Все буде, оскільки ми звільнилися від кровопивць, злодіїв, грабіжників, від «фуражки» з кокардою, будемо самі господарювати...» [3, с. 85].

Юзеф Пілсудський, який прагнув самовладно управляти Польщею, тільки-но досягнувши повноти влади, поставив за мету скликання найближчим часом Установчих зборів, щоби польський народ сам вирішував свою долю. Він вважав: диктатура швидше пододала б труднощі країни, що відроджувалась, однак треба було виховати народ, навчити його державотворчої культури, якої він не міг набути й розвинути в роки неволі. Тут варто наголосити на складності ситуації – держава без визначених кордонів, зовнішня загроза, невелике, погано озброєне військо, порожня державна скарбниця, адміністрація у зародковому стані. Та Ю. Пілсудський зумів, хоч і частково, реалізувати програму дій.

Висновки. Відродження польської державності після Першої світової війни було підготовлене всім ходом національної та світової історії, становило закономірний результат державницьких домагань польського народу, його руху за незалежність. У процесі історичних випробувань, соціальних катаклізмів, революцій, реформ у свідомості поляків посилювалося почуття ідентичності, яке об'єднувало їх у самодостатню європейську націю. Торжество державного самоствердження Польщі стало квінтесенцією закономірного поступу польського народу, надавши його історії логічного завершення і розвитку. Враховуючи історико-політичні, соціально-економічні й духовні процеси у відродженні Польщі, можна стверджувати, що процес становлення самостійності Польської держави, як уже було зазначено вище, тривав до міжнародно-правового врегулювання кордонів і прийняття Березневої конституції. Хоча конституційне оформлення створеної політичної системи та подальший розвиток розглядаємо як результат не ухвали зверху конституційно-правових актів під тиском політичних партій, а впертої боротьби у післявоєнній розстановці політичних сил із урахуванням зусиль та впливу національно-демократичних кіл.

Список використаної літератури

1. Документы и материалы по истории советско-польских отношений: в 6 т. – М.: АН СССР, 1963. – Т.1. – 1963. – 547 с.
2. Алексієвєць Л. Новітня історія Польщі (1918–1939) / Л. Алексієвєць. – К.: Астон, 2002. – 320 с.
3. Albert A. Najnowsza historia Polski 1914–1993 / A. Albert. – Londyn: Puls – T.1 – 1994. – 641 s.
4. Bardach J. Historia ustroju i prawa polskiego / J. Bardach, B. Leńnodorski. – М.: Pietrzak, 2003. – 667 s.
5. Zbior najwazniejszych dokumentow do powstania Panstwa Polskiego / [opr. K. Kumaniecki]. – Warszawa; Krakow: Nakladem Kiegarni J. Czerneckiego, 1920. – 1869 s.
6. Garlicki A. Jozef Pilsudski: 1867–1935 / A. Garlicki. – Warszawa, 1990. – 293 s.
7. Pobog-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski / W. Pobog-Malinowski. – Gdansk : Graf, 1990. – 896 s.

References

1. *Documents and materials on the history of Soviet-Polish relations* (1963). М.: an SSSR, 1963. (in Russ.)
2. Alexeivec, L. (2002) *Novotny history of Poland* (1918-1939). К.: Aston (in Ukr.)
3. Albert, A. (1991) *Modern history of Poland 1914-1993*. London: Pulse (in Pol.)
4. Bardach, J. (2003) *History of Polish state and law*. М.: Pietrzak (in Pol.)
5. *Collection of important laws before the emergence of the Polish State* (1869). Warsaw; Krakow: Kikgarnia Czerneckiego (in Pol.)
6. Garlicki, A. (1990) *Joseph Pilsudski: 1867-1935*. Warsaw (in Pol.)
7. Pobog-Malinovskiy, V. (1990) *Modern political history of Poland*. Gdansk: Graf (in Pol.)

BOYECHKO Vladyslav, Candidate of Sciences (History), Associate Professor, Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: osbb53@ukr.net

**IMPLEMENTATION OF PROJECTS OF STATEHOOD THE RZECZPOSPOLITA II
POLITICAL ELITE IN 1917-1918**

Abstract. Introduction. *The gradual process of disintegration of the conservative largest empires during the First World War led to the revival of national liberation movements. The First World War caused major economic and political crisis of Europe and the Russian Empire. In spite of the largest number of victims and material losses in the human history, the war intensified the national political elites of the Nations that were part of empires. At this time there is a gradual lessening of control and management in empires, which firmly held by different peoples under the empire rule. National political elites were the fastest way of formation and self-organization. Polish politicians were beginning to develop projects of self-government, and later possible reconstruction. In the process of completing the war a lot of objective and subjective factors appeared that allowed the Polish nation to create their own statehood in November 1918.*

Purpose. *The purpose of the proposed research is the analysis based on the sources and historiography of the implementation of projects of statehood of the second Polish Commonwealth Polish political elite in 1917-1918*

Methods. *On the basis of the analysis of domestic and foreign historiography the article reflects the process of preparation and implementation of projects of the second statehood of the Commonwealth of 1917 – 1918 Polish political elite. Special attention is paid to the influence of objective and subjective factors that significantly increased the activities of the national forces of Poland. The influence of the February revolution of 1917 in Russia, the establishment and operation of the Polish national Committee, the position and activities of J. Pilsudski. It also deals with the activities of the Regency Council and the impact of its decisions on the formation of an independent state.*

Conclusion. *The revival of Polish statehood after the First World War was prepared by the whole national and world history, was a natural result of the state claims of the Polish people, their struggle for independence. In the process of historical testing, social cataclysms, revolutions, and reforms increased the sense of identity in the consciousness of the Poles, which united them into a self-sufficient European nation. The triumph of public affirmation of Poland became the quintessence of the natural development of the Polish people, its history providing the logical conclusion and development. Given the historical, political, socio-economic and spiritual processes in the revival of Poland, it can be argued that the process of formation of independence of the Polish state, as noted above, continued until the international legal settlement of borders and the adoption of the March Constitution. Although the constitutional design of the political system created and further development were considered as unable to solve the above constitutional and legal acts under the pressure of political parties and bitter struggle in the post-war alignment of political forces in view of the efforts and influence of the national-democratic circles.*

Key words: *Poland, First world war, revival of the state system, Polish political elite.*

Одержано редакцією 24.11.2015
Прийнято до публікації 28.12.2015

